

ФЕЙКИ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЯ: ПЛАН ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКОЇ СУСПІЛЬСТВА В ЧАСИ ВІЙНИ

Величанська Анна

41Бд-журн, ННІ філології та журналістики

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Близнюк Андрій

канд. філол. наук, доцент кафедри журналістики, реклами та PR

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Анотація. *Стаття є дослідженням інформаційного стану українського медіапростору на наявність ворожого впливу під час повномасштабної війни та пошук способів його мінімізації.*

Ключові слова: *пропаганда, контрпропаганда, медіаграмотність, інформаційна безпека.*

Актуальність. В умовах повномасштабної війни інформаційний фронт став одним з ключових полів боротьби. Російська пропаганда впливає не лише на своїх громадян, але й доходить до українського суспільства, сіючи дезінформацію та фейки, які впливають на сприйняття того, що відбувається на фронті, в окупованих містах і не тільки. Разом з тим розвиток цифрових технологій сприяє процесу швидкості розповсюдження інформації, що, своєю чергою, ускладнює можливість заздалегідь створити та запустити стратегію контрвпливу на ці матеріали. Таке становище створює додаткові труднощі в підтримці інформаційної безпеки. Важливу роль у протидії російській пропаганді відіграє медіаграмотність, що сприяє можливості розпізнавати інформаційні кампанії ворожого впливу, критично оцінювати матеріали і створювати свідомий підхід до споживання контенту. Дослідження засобів протидії дезінформаційним атакам та роль медіаграмотності в цьому механізмі є важливими для укріплення інформаційної безпеки України.

Мета дослідження - вивчення основних методів ворожого інформаційного впливу та пошуку результативних стратегій його мінімізації через розвиток медіаграмотності та критичного мислення серед української аудиторії.

Об'єкт дослідження - механізми інформаційного впливу та дезінформаційних кампаній у медіапросторі під час російсько-української війни.

Предмет дослідження - способи російської пропаганди та методи протидії їй через розвиток медіаграмотності.

Виклад основного матеріалу. Інформаційний вплив під час війни має велике значення. Будь-які матеріали, що стосуються ходу бойових дій, мобілізації, політичних рішень, міжнародної допомоги, економічного стану, соціальних виплат, початку дії нових законів, припинення дії старих законів та безпеки (ситуацій в небезпечних зонах, окупованих територіях, ударів по цивільних об'єктах та енергетичній інфраструктурі, постачання гуманітарної допомоги й медичного забезпечення) часто стають ціллю дезінформаторів. Саме ці теми викликають потужний суспільний резонанс, тому раціональне сприйняття таких матеріалів знижується.

Ворожий інформаційний вплив є небезпечним, оскільки він направлений на підрив суспільства, маніпуляцію свідомістю та дестабілізацію національної безпеки. У часи гібридної війни медіаграмотність стає особливо важливою, оскільки інформаційний простір є частиною фронту, а можливість суспільства раціонально мислити може прямо сприяти стійкості країни.

Одним з яскравих прикладів небезпеки ворожого впливу є фейк про те, що Володимир Зеленський збирався тікати у Флориду. Фейк мав «фотопідтвердження», але пізніше був спростований командою «VoxCheck» [1]. Але якби реакція фактчекінгових проєктів не була оперативною, то ця дезінформація знизилася б довіру українців до влади, вплинула на стійкість наших військових та інших громадян, посіяла б хвилювання серед населення, сприяла б виникненню внутрішніх конфліктів серед народу та підвищила б вірогідність припинення міжнародної підтримки та партнерства.

Медіаосвіта відіграє важливу роль у захисті від пропаганди. Медіаграмотне суспільство розуміє, що не весь контент, що поширюється в інформаційному просторі, є правдивим. Воно також знає, що факти можна перевірити, а маніпулятивні матеріали лише викликають емоційну реакцію без наявних доказів. Медіаосвіта навчає перевіряти джерела інформації, аби дізнатися, чи заслуговують вони на довіру. Також, медіаграмотна людина обізнана в фразах, що направлені на емоційний вплив, наприклад, «Нам усім кінець!» або «Вже завтра Україна лишиться без підтримки Заходу». Їй відомі такі способи впливу як

посилання на авторитет, наприклад, «британські вчені вважають...» та перекручування фактів.

Російські ЗМІ використовують різні способи поширення фейкових наративів з метою впливу на суспільну думку та підриг громадськості:

1. Створюють та розповсюджують **мас-медійні фейки** - штучно згенерований вигаданий контент, що публікують в медіа. Вони можуть виглядати як інтерв'ю, статті або репортажі [2].

2. **Мережеві чутки** - видумки та несправжні історії, що поширюються через соціальні мережі та месенджери, переважно без джерела, але з емоційним забарвленням для швидкого розповсюдження [2].

3. **Альтернативні медіа** – це сайти та платформи, що переважно маскуються під незалежні інформаційні ресурси, але на ділі працюють для поширення проросійських наративів [3].

4. **Соціальні мережі**: на платформах, таких як Facebook, Twitter та інших, розповсюджуються фейкові повідомлення, що можуть швидко стати популярними через репости та лайки.

5. **Діпфейки**: Генерування підроблених відео або аудіоматеріалів завдяки штучному інтелекту, що виглядають як справжні [4].

6. **Наративи теорій змови**: Поширення конспірології, що викривлює реальність та вводить в оману населення щодо офіційних джерел інформації [5].

7. **ІПСО (Інформаційно-психологічні операції)**: Сукупність дій, скерованих на психологічний ефект на аудиторію для того, щоб впливу на її дії або погляди [6].

8. **Боти та тролі**: Фейкові профілі та справжні користувачі, що розповсюджують пропагандистські повідомлення, формуючи вигляд масового схвалення або засуджування певних ідей [7].

Медіаграмотність – комплекс умінь та навичок, що допомагають людям раціонально оброблювати та оцінювати сприйняту ними інформацію. Також, це розуміння того, яку функцію відіграють медіа та як вони можуть впливати на аудиторію.

Медіаграмотність відіграє важливу роль під час війни, бо сприяє визначенню та опору пропагандистським наративам, допомагає уникнути паніки та виховує свідоме суспільство. Навчання та освітні програми мають велике значення в цьому процесі. Також, велику вагу

мають фактчекінгові проєкти, такі як «По той бік новин», «VoxCheck», «StopFake» та інші.

Наприклад, команда «VoxCheck» спростувала фотофейк [8] про мобілізацію підлітків до ОМБр. «StopFake» навели докази [9] щодо абсурдності фейку про українця, який ніби-то підпалив центр ДНК-досліджень у Каліфорнії. Ця «новина» поширювалася в проросійських соціальних медіа. Своєю чергою, «По той бік новин» розвінчали фейк [10] про те, як українських дітей вчать стояти на колінах перед військовим.

Також, Україна розробляє і державні проєкти з інформаційної безпеки, мета яких – опір дезінформації та мінімізація кіберзагроз. Основними ініціативами на сьогодні є «Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки» [11], «Кіберполіція України» [12] та «Міністерство цифрової трансформації України» [13].

Висновки. Опір ворожому впливу є надважливим для захисту інформаційної безпеки. Задля успішної реалізації цього захисту, над цим мають співпрацювати три групи: громадські організації, медіа та державні установи. Основним завданням громадських організацій є навчання населення, споживачів інформації, медіаграмотності, дотримуватися інформаційної гігієни та слідкувати лише за безпечними джерелами інформації. Завданням медіа має бути дотримання журналістських стандартів, швидка реакція на фейки та підвищення кваліфікації журналістів та інших працівників медіа. Мета ж держави – проєктування та реалізація інформаційної політики, сприяння навчальним програмам з медіаграмотності та взаємодія з засобами масової інформації.

Одна з важливих перспектив майбутніх досліджень в галузі інформаційної безпеки – навчання та застосування штучного інтелекту задля автоматизації виявлення дезінформації та фейків.

Список використаних джерел:

1. VoxUkraine. Фейк: Володимир Зеленський готується тікати до США за наказом Вашингтону – стаття The DC Weekly [Електронний ресурс] // VoxUkraine. – 2024. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/fejk-volodymyr-zelenskyj-gotyetsya-tikaty-do-ssha-za-nakazom-vashyngtonu-stattya-the-dc-weekly>, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).
2. Академія української преси. Медіаграмотність під час війни [Електронний ресурс] // Академія української преси. – 2024. – Режим доступу: https://www.aup.com.ua/uploads/Mediagramotnost_pid_chas_vinyu_web.pdf, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).

3. Український кризовий медіа-центр. Інформаційна війна: як боротися з російською пропагандою? [Електронний ресурс] // Український кризовий медіа-центр. – 2017. – Режим доступу: <https://uacrisis.org/uk/53099-information-warfare>, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).
4. Detector Media. Викриття дезінформації: аналітика та дослідження [Електронний ресурс] // Detector Media. – 2024. – Режим доступу: <https://disinfo.detector.media/theme/disclosure>, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).
5. Козлова Олександра Валеріївна. Конспірологічне мислення в розповсюдженні дезінформації про пандемію COVID-19 та війну проти України російськими медіа [Електронний ресурс] // Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/95b80ebe-4798-4674-8530-8beaeaa3eabc/content>, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).
6. Центр національного спротиву. Інформаційно-психологічні операції (ІПСО): методи та протидія [Електронний ресурс] // Центр національного спротиву. – 2023. – Режим доступу: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/IPSO-Textbook.pdf>, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).
7. The Wall Street Journal. Russian Trolls Are Back on X, Spreading Propaganda and Disinformation [Електронний ресурс] // The Wall Street Journal. – 2024. – Режим доступу: <https://www.wsj.com/politics/national-security/russian-trolls-x-twitter-1e993a31>, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).
9. VoxUkraine. Фотофейк: до 41-ї ОМБР мобілізують підлітків [Електронний ресурс] // VoxUkraine. – 2024. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/fotofejk-do-41-ombr-mobilizuyut-pidlitkiv>, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).
10. StopFake. Фейк: український беженець поджег центр ДНК-исследований в Калифорнии – Al Jazeera [Електронний ресурс] // StopFake. – 2024. – Режим доступу: <https://www.stopfake.org/ru/fejk-ukrainskij-bezhenets-podzheg-tsentr-dnk-issledovaniy-v-kalifornii-al-jazeera/>, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).
11. По той бік новин. Інструкція школярам стояти на колінах – фейки російської пропаганди [Електронний ресурс] // По той бік новин. – 2024. – Режим доступу: <https://behindthenews.ua/feiki/inshe/instruktsiya-shkolyaram-stoyati-na-kolinah-feyki-rosiyskoyi-propagandi-906/>, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).
12. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Офіційний сайт [Електронний ресурс] // Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. – 2024. – Режим доступу: <https://spravdi.gov.ua/>, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).
13. Кіберполіція України. Офіційний сайт [Електронний ресурс] // Кіберполіція України. – 2024. – Режим доступу: <https://cyberpolice.gov.ua/>, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).
14. Міністерство цифрової трансформації України. Офіційний сайт [Електронний ресурс] // Міністерство цифрової трансформації України. – 2024. – Режим доступу: <https://thedigital.gov.ua/>, вільний. – Дата звернення: (17.02.2025).